

УДК 341.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.152>

САНКЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ВИКЛЮЧЕННЯ ДЕРЖАВ З МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Марич А.В.,

*юристка, студентка 1 курсу магістратури
факультету міжнародного та європейського права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
ORCID: orcid.org/0009-0001-2930-1056
e-mail: adelinamaric68@gmail.com*

Марич А.В. Санкційні механізми виключення держав з міжнародних організацій.

Дотримання загально визнаних принципів і норм міжнародного права має першочергове значення в сучасному суспільстві. Протидія сучасним загрозам потребує ефективних заходів щодо посилення ролі правових механізмів у забезпеченні міжнародного порядку. Слід зазначити, що міжнародні санкції є ключовими інструментами, що використовуються міжнародними організаціями для відновлення порушених норм міжнародного права, зміцнення справедливості та стабільності відносин. У сучасній міжнародній практиці простежуються випадки грубого порушення державами основних принципів міжнародних організацій, що охоплюють як політичні, так і економічні аспекти. Подібна тенденція спонукає до критичного аналізу того, як відновити та запобігти подібним діям у майбутньому. Для України питання примусового видворення набуває актуальності з огляду на надзвичайно руйнівний характер порушень росією основоположних принципів міжнародного права, один з яких незастосування сили та загрози її застосування. Примусове виключення стає крайнім важелем впливу для виконання основоположних принципів міжнародного права та дотримання міжнародно-правових зобов'язань.

В межах дослідження були проаналізовані статuti провідних міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй (далі - ООН), Рада Європи (далі - РЕ), Міжнародний валютний фонд (далі - МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (далі - МБРР), Європейський Союз (далі - ЄС), Всесвітня організація охорони здоров'я (далі - ВООЗ), які зробили безпрецедентний внесок у розвиток різних сфер міжнародного права. Однак, деякі вищевказані установи показали обмежену кількість дієвих підходів протидії порушенням, що створює простір для зловживання державами своїми правами. Дана стаття підкреслює критичну потребу розроблення та впровадження дієвих засобів

протидії порушенням, наприклад, такого як виключення. Подібна санкція є ключовим інструментом впливу, оскільки ізолює країну-порушницю від доступу до співпраці та комунікації з іншими країнами та міжнародними установами, що безпосередньо негативно впливає на розвиток зовнішніх зв'язків самої держави. Виключення може сприяти усуненню порушень норм міжнародного права та підтримки цілісності міжнародних організацій перед обличчям сучасних викликів.

Ключові слова: санкції, міжнародна організація, виключення держави-члена, міжнародна відповідальність, призупинення прав держави-члена.

Marych A.V. Sanction mechanism for excluding states from international organizations.

Compliance with the universally recognised principles and norms of international law is of paramount importance in modern society. Countering current threats requires effective measures to strengthen the role of legal mechanisms in ensuring international order. It should be noted that international sanctions are key instruments used by international organisations to restore violated international law, strengthen justice and stability of relations. In modern international practice, there is a noticeable increase in cases of gross violations by states of the basic principles of international organisations, covering both political and economic aspects. This trend prompts a critical analysis of how to restore and prevent such events in the future. For Ukraine, the issue of forced expulsion is becoming increasingly relevant given the extremely destructive nature of Russia's violations of fundamental principles of international law, one of which is the non-use of force and the threat of its use. Forced expulsion becomes the last lever of influence for the implementation of the fundamental principles of international law and compliance with international legal obligations.

The study analysed the charters of leading international organisations, such as the United Nations (hereinafter – UN), the Council of Europe (hereinafter – CoE), the International Monetary Fund (hereinafter – IMF), the International Bank for Reconstruction and Development (hereinafter – IBRD), the European Union (hereinafter – EU), and the World Health Organization (hereinafter – WHO), which have made an unprecedented contribution to the development of international law. However, some of the above-mentioned institutions have shown a limited number of practical approaches to countering violations, which creates space for states to abuse their rights. This article highlights the critical need to develop and implement effective remedies to counter violations, such as exclusion. Such a sanction is a key instrument of influence, as it isolates the offending country from access to cooperation and communication with other countries and international institutions, which directly affects the development of the state's external relations. Exclusion can help to eliminate violations of international law and maintain the integrity of international organisations in the face of modern challenges.

Key words: sanctions, international organisation, exclusion of a member state, international responsibility, suspension of a member state's rights.

Постановка проблеми. Випадки порушення державами-членами своїх статутних зобов'язань перед організаціями не є частим явищем, хоча не позбавлене прецедентів. Кожна окрема організація займається розробкою механізму захисту своїх цілей та норм установчих договорів. Деякі з них визначили поетапну процедуру протидії порушенням, що в кінцевій точці веде до виключення держави-члена з міжнародної організації. До етапів, що передують виключенню, відноситься: повідомлення про претензію та надання часу для добровільного відновлення порушених зобов'язань, проведення переговорів або консультацій, дипломатична або економічна ізоляція, призупинення права голосування в органах організації тощо. Варто зазначити, що необхідною умовою для виключення є його закріплення в положеннях установчого договору. Однак, більшість міжнародних організацій, внаслідок різноманітних причин, не розробили дієві підходи й тому порушення цілей або статутних норм державами-членами може мати тривалий характер без понесення фактичних наслідків. В такому випадку, організації можуть вдаватися до політичного або дипломатичного тиску, що не завжди приносить бажаний результат.

Стан опрацювання проблематики. Сьгодні простежується дефіцит наукового матеріалу як в працях вітчизняних, так і міжнародних

експертів-юристів, що значно ускладнює розробку дієвих механізмів дотримання державами своїх зобов'язань. Це, в свою чергу, обмежує можливість аналізу та порівняння різних підходів для пошуку найкращого рішення. Такі вчені-юристи, як Седляр Ю., Пахіль В., Братерський М. досліджували термін "санкцій" та їх застосування в різних міжнародних організаціях. Їх ґрунтовні праці дають цінне уявлення про виклики, з якими стикається сучасна міжнародна правова система та будуть розкриті в цій науковій роботі.

Мета дослідження. Дослідити термін "санкції" у працях дослідників різних галузей права, враховуючи історичний контекст, що сприяв ідеї розвитку сучасної форми санкцій. Проаналізувати практичне застосування механізмів виключення держав-учасниць або призупинення членства в міжнародних організаціях у випадку недотримання основних принципів, мети або завдань передбачених установчими договорами.

Виклад основного матеріалу. Санкційні механізми виключення країн з міжнародних організацій, хоча і не часто застосовуються в міжнародній практиці, але все-таки не позбавлені прецедентів і мають глибоке коріння в історичній еволюції міжнародних відносин і дипломатії. Сама концепція така ж давня, як і міжнародні організації. Санкції, в контексті міжнародних відносин і в тому вигляді, в якому вони застосовуються міжнародними організаціями до держав, можна визначити як сукупність заходів примусу, запроваджених міжнародним органом, з метою впливу на державу для зміни її поведінки або політики, яка не відповідає нормам міжнародного права, правилам організації та/або міжнародним угодам.

Проект статей Комісії міжнародного права ООН про відповідальність держав є основним документом, який систематизує норми звичаєвого права міжнародної відповідальності [1]. Кодифікація принципів і норм міжнародної відповідальності держав стала необхідною через розвиток міждержавних відносин та різноманітність практики взаємного висування претензій. Крім того, норми, що складають інститут міжнародно-правової відповідальності, здебільшого мають звичаєвий характер, що підвищує важливість їх кодифікації. У коментарях спеціальних доповідачів Комісії досліджено численні прецеденти, рішення арбітражних і судових органів, а також проаналізовано велику кількість спеціальних праць і висловлювань юристів різних шкіл [1].

Проектом статей Комісії міжнародного права ООН про відповідальність держав передбачено елементи складу міжнародно-протиправного діяння держави. Відповідно до статті 2 міжнародний протиправний акт має місце коли поведінка

держави складається з дії або бездіяльності, що: може бути присвоєна державі за міжнародним правом; та є порушенням міжнародного зобов'язання держави [1, р. 34]. Дана стаття визначає умови необхідні для встановлення наявності міжнародно-протиправного діяння держави, тобто два складових елементи такого діяння. По-перше, поведінка повинна бути атрибутована (прописана) державі органами держави або особами, які діють від її імені за міжнародним правом. По-друге, для того, щоб покласти відповідальність на державу, її поведінка має становити порушення міжнародно-правового зобов'язання, яке було чинним для неї на той час, або норм міжнародного права. Це можуть бути правомірні, юридично дійсні міжнародні договори і міжнародні звичаї; рішення міжнародних організацій і міжнародних органів, які відповідно до норм міжнародного права (і в першу чергу, статутів цих організацій) мають юридично-обов'язковий характер; правосудні рішення міжнародних судів і арбітражів (консультативні висновки не є такими); односторонні міжнародні зобов'язання держави, які не є засобом введення в дію (для цієї держави) чинних або щойно створених норм міжнародного права [2, с. 157].

Вищезазначені два елементи були визначені в одній із справ Міжнародного суду ООН "Дипломатичний та консульський персонал США в Тегерані" (United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran). У пункті 56 зазначено, що факти цієї справи повинні розглядатися Судом з двох точок зору "по-перше, він повинен визначити, наскільки юридично ці дії можуть розглядатися як такі, що можуть бути приписані іранській державі. По-друге, він повинен розглянути їхню сумісність або несумісність із зобов'язаннями країни за чинними договорами або за будь-якими іншими нормами міжнародного права, які можуть бути застосовані" [3, р. 28].

Проте, в доктрині та судовій практиці простежується неоднозначне відношення до третього елементу міжнародної відповідальності – вини (збитки). В кожному окремому випадку застосування цього елементу міжнародно-правової відповідальності залежить від обставин справи. Зазвичай "за активних порушень міжнародно-правових зобов'язань та відсутності особливих обставин доказів вини не потрібно" [4, с. 28].

Застосування санкцій передбачає згоду країн накладати обмеження чи покарання на іншу країну, що порушує міжнародні договори чи норми. Вони можуть варіюватися від економічних заходів, таких як обмеження торгівлі та заморожування активів, до дипломатичних дій, таких як заборона на поїздки та ембарго на постачання зброї. Подібні дії потребують співпраці між багатьма країнами, часто через міжнародні, такі як

ООН, або регіональні організації. Санкції зазвичай використовуються як інструмент сприяння дотриманню міжнародного права, запобігання майбутнім порушенням і заохочення до мирного вирішення конфліктів.

Однією з проблем використання терміну «санкції» є його невизначеність у більшості установчих документів організацій. Наприклад, у Статуті ООН таке поняття відсутнє, але використовуються такі терміни, як «превентивні» або «примусові заходи» [18]. У міжнародно-політичному вимірі під "санкціями" часто розуміють «блокаду», «бойкот», «ізоляцію», «економічну силу», «економічну дипломатію», «економічний примус» [5, с. 12]. Дослідники різних галузей права досліджували питання визначення терміну "санкції". Наприклад, М. Братерський кваліфікує міжнародні санкції як переривання дипломатичних відносин, бойкот культурних і спортивних заходів, обмеження на міжнародну торгівлю, фінансові операції та переміщення громадян держави-порушника [6, ст. 84].

Ю. Седляр визначає термін "санкції" як односторонні або колективні примусові дії невоєнного характеру (дипломатичні, торговельно-економічні, фінансові, культурні), ініційовані й застосовані проти однієї або більше держав із метою змусити їх змінити зовнішньополітичну поведінку, дотримуватися взятих на себе зобов'язань із підтримки міжнародного миру та безпеки [5, с. 15].

В. Пахіль проаналізувавши досвід ООН щодо впровадження міжнародних санкцій вважав, що останнє є колективними примусовими заходами незбройного (політичного, дипломатичного та економічного) характеру, які застосовуються членами організації та спеціалізованими установами ООН проти країни, яка порушує або загрожує міжнародному миру та безпеці, порушує приписи Статуту ООН і відмовляється виконувати рішення Ради Безпеки ООН, з метою примусити країну припинити міжнародні злочини, взяти на себе міжнародно-правову відповідальність за протиправні дії, а також виконувати свої зобов'язання за Статутом Організації Об'єднаних Націй [7, ст. 12-13].

Сучасна форма санкцій бере свій початок від Ліги Націй, попередниці Організації Об'єднаних Націй, яка була однією з перших універсальних міжнародних організацій та вдавалася до таких заходів. Ліга, створена після Першої світової війни для запобігання майбутнім конфліктам, застосовувала механізми винесення доган (зауважень) членам, які порушували її Статут [8]. Відомим всім прикладом є виключення Радянського Союзу в 1939 році після його вторгнення до Фінляндії, який порушив основні принципи Ліги Націй. Після невдалої спроби Ліги попередити Другу Світову війну, створення ООН у 1945

році ознаменувало нову еру в міжнародному співробітництві та вирішенні конфліктів. Статут Організації Об'єднаних Націй має регулятивний та імперативний характер, а також передбачає більш структуровані механізми застосування санкцій до держав-членів, включаючи можливість призупинення членства або виключення з організації. Хоча для виключення необхідно прийняти резолюцію Генеральної Асамблеї більшістю у дві третини голосів, до цього заходу рідко вдаються. ООН часто надає перевагу іншим формам впливу на державу-порушницю, щоб висловити несхвалення щодо її дій.

Правовий механізм ООН щодо виключення держав має універсальний характер. Відповідно до статті 6 Статуту ООН член ООН, що систематично порушує принципи її Статуту, може бути виключений з Організації Генеральною Асамблеєю за рекомендацією Ради Безпеки [9]. Це означає, що Рада Безпеки ООН має повноваження рекомендувати виключити державу-члена з ООН, але остаточне рішення приймає Генеральна Асамблея. Для завершення процедури потрібна підтримка більшості держав-членів ООН. Наслідками застосування механізму виключення до держави-правопорушниці є, по-перше, політична ізоляція, що обмежує державу у можливості брати участь у міжнародних дискусіях та прийнятті рішень. По-друге, може супроводжуватись економічними санкціями, що обмежує державу в торгівлі, фінансових операціях, інвестуванні тощо. По-третє, обмежена підтримка з боку інших держав-членів, що може вплинути на внутрішню стабільність держави.

Виходячи з цього, універсальність положень Статуту також підтверджується твердженням вченого Г. Тункіна, який зазначає що: «Статут ООН – це не звичайний договір. Він, по-перше, є правовою основою діяльності універсальної міжнародної організації миру та безпеки; по-друге, держави тим самим поставили його над усіма іншими міжнародними договорами» [10, ст. 64]. Очевидно, що це витікає з п. 1, 4 статті 1 Статуту ООН, де йдеться про те, що ООН ставить за мету «підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою застосовувати ефективні колективні заходи для попередження та усунення загрози миру та придушення актів агресії або інших порушень миру» і «бути центром для узгодження дій націй» [9].

Біполярна система влади під час Холодної війни значною мірою вплинула на динаміку розвитку міжнародних санкцій та виключень. Рада Безпеки ООН часто була паралізована правом вето її постійних членів, що призводило до того, що пряме виключення країн, які брали участь у конфліктах або порушували права людини, було рідкісним явищем.

Досвід ООН із застосування санкцій показує, що наявні приклади вибіркового застосування санкцій можна спростити до заборони торгівлі, культурного та науково-технічного обміну з цільовими країнами та не поширювати на всі види міжнародної взаємодії. Наприклад, Резолюція Ради Безпеки № 1320 від 15 вересня 2000 року не тільки ввела ембарго на постачання зброї Еритреї та Ефіопії, але й заборонила надання цим країнам допомоги та послуг у сфері підготовки виробничого персоналу, обслуговування або експлуатації зброї та її матеріальних засобів [11]. Також, відповідно до Резолюції Ради Безпеки № 1221 від 12 січня 1999 року щодо Анголи було порушено питання про введення санкцій у сфері телекомунікацій [12].

Однак, сьогодні окрім ООН, інші організації почали відігравати суттєву роль у застосуванні обмежувальних заходів до держав-порушниць. Європейський Союз, Рада Європи, ВООЗ, МВФ та МБРР розробили свої механізми призупинення членства або виключення держав-членів, які порушують їх Статути.

В більш практичному аспекті, конкретні санкційні механізми можуть відрізнитись залежно від правил і положень кожної міжнародної організації. Сьогодні найпоширенішими є виключення, призупинення права голосу, накладення економічних санкцій і дипломатична ізоляція. До уваги береться виключення держав з членства як наслідок їх нездатності дотримуватися зобов'язань, викладених у статутах таких міжнародних організацій як Рада Європи, Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, та призупинення членства в Європейському Союзі та Всесвітній організації охорони здоров'я як менш жорстку міру заходів.

Процедура виключення держави-учасниці зі свого складу передбачена Статутом Ради Європи. Правовими підставами застосування механізму виключення держави-члена виступають систематичні та серйозні порушення принципів, що закріплені в Статуті та інших документах організації. Статтею 3 Статуту РЄ зазначено, що кожен її член обов'язково повинен визнавати принципи верховенства права та здійснення прав людини й основних свобод [13]. Процедура призупинення або виключення передбачена статтею 8 Статуту відповідно до якої будь-який член РЄ, який грубо порушив статтю 3, може бути тимчасово позбавлений права представництва, і Комітет Міністрів може попросити його вийти з Ради згідно зі статтею 7. Якщо такий член Ради не виконує це прохання, Комітет може прийняти рішення про припинення його членства, починаючи з дати, яку може визначити Комітет [13].

Першим етапом є призупинення, що може бути застосовано у випадку наявності доказів

серйозного і системного порушення цінностей і принципів організації. РЄ не одразу виключає державу, а вдається до політичних та дипломатичних методів для вирішення ситуації. Це може включати двосторонні дискусії, багатосторонні зустрічі та публічні заяви, спрямовані на заохочення держави-члена до виправлення своїх дій та дотримання своїх зобов'язань. Паралельно готуються звіти та оцінки, щоб документувати порушення та їхній вплив на принципи та цінності РЄ. Ці звіти можуть бути підготовлені різними органами організації, такими як Комітет міністрів, Парламентська асамблея, або спеціалізованими моніторинговими органами, такими як Венеціанська комісія або Європейський суд з прав людини [14, с. 33]. Неможливість вирішення проблеми шляхом дипломатії тягне за собою висунення пропозиції Комітетом Міністрів вийти з РЄ. Якщо держава не реагує на пропозицію, Комітет може прийняти рішення про припинення її членства, починаючи з дати, яку може визначити Комітет.

За більше ніж 70 років свого існування Рада Європи має лише два прецеденти ініціювання механізму виключення щодо Греції в 1969 році та Російської Федерації у 2022 році. Таке рішення щодо Греції було пов'язане з військовим переворотом та встановлення нової влади, яка зруйнувала майже всі існуючі на той час демократичні інститути країни. Резолюція 361 Парламентської Асамблеї від 31 січня 1968 року мала на меті ретельно вивчити текст Конституції Греції, який буде винесено на референдум, та уважно стежити за кроками, зробленими для повернення до демократичної та парламентської системи правління, приділяючи особливу увагу статусу політичних партій і виборчому законодавству, а також розглянути умови в яких буде проводитися виборча кампанія та вибори, за можливості, шляхом направлення спостерігачів [15]. У разі невиконання вищезазначених умов, Парламентська Асамблея рекомендувала Комітету міністрів не пізніше весни 1969 року призупинити членство або виключити Грецію, якщо до того часу в цій країні не буде відновлено прийнятну парламентську демократію, або зробити це ще раніше, якщо виявиться, що зобов'язання, взяті на себе грецьким режимом, не були дотримані [14].

В свою чергу, Російська Федерація своїм вторгненням на суверенну територію України 24 лютого 2022 року порушила низку принципів та положень не тільки РЄ, але й норми міжнародного права в цілому. Спираючись на Звіт № 15477 Комітету з політичних питань та демократії РЄ [16], Парламентською Асамблеєю був прийнятий Висновок № 300 від 15 березня 2022 року [17]. Відповідно до Висновку № 300, повномасштабна агресія Російської Федерації є

серйозним порушенням статті 3 Статуту Ради Європи та порушенням зобов'язань, які Російська Федерація взяла на себе, ставши членом організації, включаючи зобов'язання вирішувати міжнародні та внутрішні суперечки мирними засобами, рішуче відкидаючи будь-яку загрозу застосування сили проти своїх сусідів. Як висновок, Асамблея вважала, що Комітет Міністрів повинен вимагати від Російської Федерації негайного виходу з РЄ. Якщо Російська Федерація не виконає цю вимогу, Асамблея запропонувала Комітету Міністрів визначити найближчу можливу дату, з якої Російська Федерація перестане бути членом РЄ.

Рада Європи не виключає відразу державу-члена за порушення, а надає їй можливість вирішувати проблеми шляхом пошуку компромісу, виробленням загальноєвропейської правової позиції для забезпечення єдиного розуміння та застосування цінностей та прав, що охороняються організацією. Вступ до Ради Європи це демократичний вибір держави, її бажання зміцнювати гарантії захисту прав людини та розвивати демократичні інститути всередині країни [14, с. 29]. На практиці ж, держави самі виходять з організації перед винесенням рішення про виключення, що зробила й РФ. Заява про вихід Росії з РЄ була опублікована 15 березня 2022 року, в якій зазначається: "Наша країна як така не залишиться в складі Ради Європи. 15 березня Генеральному секретарю РЄ Марії Пейчинович-Бурич було повідомлено про вихід Російської Федерації з цієї організації" [18]. Виходячи з цього, російська дипломатія пішла на випередження та покинула організацію перед винесенням рішення про виключення після 26 років членства.

Переходячи до кредитно-фінансових установ необхідно розмежувати такі установи як Міжнародний валютний фонд і Група Світового банку. Група Світового банку складається з чотирьох основних інститутів – Міжнародного банку реконструкції й розвитку, Міжнародної асоціації розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Багатосторонньої агенції з гарантій інвестицій, а також Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів, який має специфічні функції, але організаційно пов'язаний із Світовим банком.

Серед всіх вищеперелічених установ автор статті сфокусувала свою увагу на Статтях Угоди Міжнародного валютного фонду (далі – Статут МВФ) [20] і Статтях Угоди Міжнародного банку реконструкції та розвитку (далі – Статут МБРР) [21]. Фахівці цих організацій постійно співпрацюють як у країнах-членах, так і на найвищому рівні. Про це свідчать спільні збори Керуючих МВФ і МБРР, які щорічно відбуваються з часу завершення цих організацій [22, ст. 177]. Варто

зазначити, що вони тісно взаємодіють між собою і виключення з однієї структури тягне за собою обмеження співпраці з іншими, якщо не саме виключення.

Примусове виключення держави-члена з МВФ передбачено розділом 2 статті XXI Статуту МВФ. Відповідно, якщо держава-член не виконує будь-яких своїх зобов'язань за Статутом, Фонд може оголосити таку державу-члена позбавленою використання його загальними ресурсами. Якщо після закінчення розумного періоду та оголошення про неможливість користування ресурсами Фонду держава продовжує не виконувати свої зобов'язання, Фонд може семидесяти відсотковою більшістю від загальної кількості голосів призупинити її право на голосування в органах організації. За умови виконання своїх зобов'язань, за цією ж кількістю голосів, призупинення може бути скасовано. В іншому випадку, якщо після певного періоду часу, що настає після призупинення права голосу, держава-член продовжує ігнорувати свої зобов'язання, їй можуть пред'явити вимогу про вихід з числа членів Фонду. Подібне рішення приймається більшістю в Раді керуючих, що складається з 85% від загальної кількості голосів. Така держава-член має бути повідомлена про існуючу щодо неї претензію і мати достатню можливість обґрунтувати свою позицію усно та письмово [20].

Прикладом застосування МВФ механізму виключення є Чехословаччина в 1954 році. Причина виключення пов'язана з неподанням до Фонду мінімальної інформації, необхідної для ефективного виконання обов'язків МВФ. В свою чергу, Чехословаччина доводила думку про неподання документів в цілях національної безпеки, що не було виправдано Радою керуючих [23, с. 11]. Однак виключення з членів МВФ не означає, що така держава не може повторно вступити до Фонду. Чехословаччина поновила своє членство в МВФ 20 вересня 1990 р.

Схожу процедуру, але з більш детальними положеннями та обов'язками щодо держави після виключення має Міжнародний Банк реконструкції та розвитку. Статутом МБРР в розділі 2 статті 5 передбачено, що у разі невиконання членом будь-якого з зобов'язань перед Банком, він може призупинити членство за рішенням більшості керівників від загальної кількості голосуючих. Такий відсторонений учасник автоматично перестає бути членом через рік з дня його призупинення, якщо не буде прийнято рішення тією самою більшістю про його відновлення. Під час призупинення права члена, визначені Статутом МБРР, значно обмежені, за винятком права на вихід, але його зобов'язання все ще за ним закріплені і мають виконуватись.

Зв'язок між фінансовими організаціями проявляється такими чином, що якщо у разі виклю-

чення з МВФ, автоматичне припинення членства в МБРР настає через три місяці, якщо тільки Банк до $\frac{3}{4}$ від загального числа голосуючих дозволить державі залишатися. Незважаючи на виключення, держава несе відповідальність як за прямі, так і за умовні зобов'язання перед Банком до тих пір, поки будь-яка частина кредитів або гарантій, укладених за часів членства не будуть погашені. Всі зобов'язання щодо кредитів, гарантій, доходів, або витрат Банку укладених після виходу для цієї держави недійсні [20].

Отже, взаємопов'язаність міжнародних кредитно-фінансових установ виходить з процедури виключення за їх статутами та, як наслідок, має значний вплив на держави, оскільки вони усвідомлюють згубні наслідки позбавлення своїх прав, виключення та значне обмеження в фінансуванні від інших кредитних установ.

Аналізуючи практику застосування норм установчих документів щодо примусового виключення з міжнародної організації, автор дійшла висновку, що вона зустрічається досить рідко. Судячи з положень статутів вище перелічених організацій, процедура не визначає моментального виключення за порушення принципів або правил організації. В будь-якому випадку, держава повідомляється про претензії та надається термін для відновлення порушених обов'язків, які вона взяла на себе під час вступу до міжнародної організації. Постає питання ефективності застосування санкції до держави-члена у вигляді виключення. Під час вступу до міжнародної організації будь-який потенційний член детально ознайомлюється зі своїми правами та обов'язками. Підписуючи та ратифікуючи договір він зобов'язується їх виконувати. Якщо держава не може впоратися зі взятими на себе обов'язками або простого цього не бажає, вона має право вийти зі складу організації. Проте, не можна забувати про статтю 42 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року в якій зазначено, що вихід учасника може мати місце тільки в результаті застосування положень самого договору [23]. Це ускладнює вихід або виключення, оскільки чи є сенс продовжувати членство, якщо держава-член не бажає виконувати свої зобов'язання.

Щодо організацій, які можуть призупинити членство деяких держав у разі грубого порушення їх статутних норм. Прикладом може слугувати Європейський Союз та Всесвітня організація охорони здоров'я. В ЄС подібне може трапитись у разі грубого порушення державою-членом основоположних цінностей передбачених статтею 2 Договору про Європейський Союз (далі – ДЄС). Сама стаття 2 ДЄС містить вичерпний їх перелік відповідно до якого ЄС засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства

права та поваги до прав людини [24]. Цінності в Європейському Союзі – це широке коло понять та категорій, які охоплюють майже кожну сферу співіснування та взаємодії людини та держави в суспільстві [25]. Виходячи з положень ДЄС і прецедентів Союзу, він позиціонує себе як об'єднання держав зі спільними цінностями та економічно визначеними пріоритетами.

Наявність чітко прописаних цінностей та встановлених пріоритетів не застерігає від можливості появи країн, які не бажають дотримуватись положень передбачених установчими договорами Союзу. Вперше механізм призупинення був прописаний в статті 7 Амстердамського договору у зв'язку з вступом до ЄС посткомуністичних країн та доповнено в Ніццькому договорі. Тож, стаття 7 ДЄС складається з трьох етапів виявлення та протидії порушенню цінностей ЄС. Першим етапом є внесення обґрунтованої пропозиції $\frac{1}{3}$ держав-членів Європейського Парламенту або Європейської Комісії, за якою Рада, діючи більшістю $\frac{2}{3}$ її членів, після отримання згоди Європейського Парламенту може встановити, що існує явний ризик тяжкого порушення державою-членом цінностей, зазначених у статті 2. Перед прийняттям цього рішення, Рада має заслухати відповідну державу-члена та може направити їй рекомендації, діючи відповідно до тієї ж процедури. Рада постійно перевіряє, чи продовжують існувати підстави для такого рішення. У разі неефективності першого, другий етап передбачений частиною 2 статті 7 в якому Європейська Рада, діючи одностайно за пропозицію $\frac{1}{3}$ держав-членів або Комісії та після отримання згоди Європейського Парламенту, може встановити існування постійного та істотного порушення однією з держав-членів цінностей та запропонувати їй подати свої пояснення. Третім і останнім етапом є призупинення деяких прав держави-члена. За частиною 3 статті 7 у разі прийняття рішення відповідно до частини 2 статті 7 Рада ЄС може кваліфікованою більшістю вирішити призупинити певні права відповідної держави-члена, що впливають із застосування договорів, включаючи право голосу представника уряду держави-члена у Раді ЄС. Вживаючи таких заходів, Рада ЄС враховує можливі наслідки такого призупинення для прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб. У будь-якому разі, ця держава-член повинна і надалі виконувати свої зобов'язання за установчими договорами Союзу [24]. Цим положенням було передбачено лише обмеження певних привілеїв та права голосування в основних інституціях вважаючи, що такі заходи можуть вплинути на поведінку держави-члена.

Вперше процедура притягнення до відповідальності на підставі частини 1 статті 7 ДЄС була ініційована Європейською Комісією проти

Польщі через порушення верховенства права відповідно до Рішення № 52017PC0835 [26]. Верховенство права, як одна з цінностей ЄС закріплена в статті 2 ДЄС, має важливе значення для функціонування ЄС в цілому, наприклад, щодо внутрішнього ринку, співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ, а також для забезпечення того, щоб національні судді, які також є «суддями ЄС», могли виконувати свою роль у застосуванні права ЄС і могли належним чином взаємодіяти з його судовою системою. Польщею було створено нові суперечливі закони, які підірвали суддівську незалежність польських суддів і не забезпечували їх необхідними гарантіями захисту від політичного контролю. Згодом, таке рішення Європейської Комісії було підтримано і Європейським Парламентом в Резолюції № В8-0595/2017 [27].

Процедура встановлення існування явного ризику тяжкого порушення державою-членом цінностей була застосована й до Угорщини відповідно до Резолюції Європейського Парламенту № P8_TA(2018)0340 [28]. За Угорщиною було зафіксовано втручання в функціонування конституційної та виборчої системи, незалежності судової влади та інших інституцій, прав суддів, корупції та конфлікту інтересів, недоторканності приватного життя та захисту даних, свободи вираження поглядів, академічної свободи, свободи віросповідання, свободи об'єднань, права на рівне ставлення, прав осіб, які належать до меншин, зокрема ромів та євреїв, та захисту від ненависницьких висловлювань на адресу таких меншин, фундаментальних прав мігрантів, шукачів притулку та біженців, а також економічних і соціальних прав.

Зважаючи на вищевикладене, процедура визначення істотного порушення та призупинення членства виявилася неефективною на практиці через складну процедуру і потребу в одностайності. В цьому випадку одностайність мало ймовірна оскільки сьогодні вже є дві держави, які навряд чи будуть віддавати свій голос одна про одну.

Наступним прикладом є Всесвітня організація охорони здоров'я, в якій максимальною санкцією, що передбачена Статутом Всесвітньої організації охорони здоров'я, є тимчасове призупинення права голосу і права на обслуговування. Так, зокрема, стаття 7 передбачає наступне: «У разі невиконання членом організації своїх фінансових зобов'язань по відношенню до неї або при інших виняткових обставинах Асамблея охорони здоров'я може на тих умовах, які вона вважатиме за потрібне, тимчасово позбавити свого члена належних йому прав голосу та на обслуговування. Асамблея охорони здоров'я повноважна відновлювати зазначені права на голос і обслуговування» [29]. Дана стаття не

містить чіткого строку на який державу позбавляють її прав. Однак з аналізу практики можна зробити висновок, що таке призупинення застосовується протягом того часу, поки не будуть усунуті причини, що стали підставою для такого призупинення [30, ст. 83].

Застосування механізму призупинення права голосу для ВООЗ є звичайною процедурою, адже вона щорічно публікує список країн, які не внесли необхідний фінансовий внесок. На минулорічній 76 сесії Асамблея охорони здоров'я розглядала доповідь Комітету з програмних, бюджетних та адміністративних питань Виконавчого комітету щодо стану справ зі збором нарахованих внесків, включаючи держави-члени, які мають заборгованість зі сплати своїх внесків у розмірі, що виправдовує застосування статті 7 Статуту. У документі № А76/44 від 22 травня 2023 року зазначається, що на момент відкриття сесії право голосу призупинено для таких країн як Афганістан, Центральноафриканська Республіка, Коморські острови, Домініка, Екваторіальна Гвінея, Ліван, Лесото, Лівія, Сомалі, Південний Судан, Венесуела та Ємен [31]. Відповідно до статті 7 Статуту ВООЗ такі держави-члени можуть поновити своє право голосу, якщо виконають покладені на них обов'язки до початку наступної сесії.

Найголовнішим недоліком процедури призупинення для ВООЗ є невизначеність строку усунення порушень державою, які протягом років можуть не виконувати свої зобов'язання. В таких випадках, санкційний механізм, у вигляді примусового виключення, міг би бути доречним засобом впливу на державу-порушницю, адже вона могла б усвідомлювати реальні наслідки невиконання.

Висновок. Застосування механізму виключення до держав у зв'язку з порушенням внутрішнього правопорядку або цілей міжнародних організацій, принципів міжнародного права або норм міжнародних договорів має свої переваги, оскільки організація може вжити конкретних заходів, а не просто вдаватись до політичного або дипломатичного тиску або заморожувати відносини на невизначений термін. Варто наголосити, що на державу доволі часто можуть впливати подібними методами, але реальність виконання порушених зобов'язань дуже мало ймовірна через відсутність фактичних наслідків. Таким організаціям як Рада Європи, Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку набагато простіше підтримувати порядок завдяки чітко сформованим етапам усунення правопорушень. Наприклад, це можуть бути повідомлення про існуючу претензії, направлення обґрунтованого пояснення своїх дій державою-порушницею, проведення переговорів, термін виправлення або навіть поновлення після виключення.

На цей час з усіх проаналізованих прецедентів можна зробити висновок про брак дієвих механізмів, оскільки основною метою санкцій є забезпечення дотримання державами-членами своїх зобов'язань. У випадку, якщо організація вичерпала всі можливі способи переконання або примушування держави виконувати свої зобов'язання, її виключення є очевидним. Такі дії можуть підвищити авторитетність міжнародної організації, демонструючи її серйозне ставлення до своїх статутних норм, міжнародного права та слугувати прецедентом для інших учасників організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. United Nations, 2001. 114 p.
2. Теорія міжнародного права : навчально-методичний посібник / О.В Бігняк та ін. ; за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О.В. Бігняка. Херсон : Гельветика, 2020. 224 с.
3. United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran, Judgment, I.C.J. Reports, 1980, p. 28.
4. Шаталіна А. Міжнародно-правова відповідальність держав за протиправні діяння в міжнародному праві: дипломна робота. Київ, 2023. 76 с.
5. Седляр. Ю.О. Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика : монографія. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 412 с.
6. Братерський М. Економічні інструменти зовнішньої політики та політичні ризики: монографія. Київ: Вища Школа Економіки, 2010. 232 с.
7. Пахіль В.О. Проблеми санкцій в діяльності ООН: дисертація. Київ, 2000. 198 с.
8. The Peace Treaty of Versailles : The covenant of the League of Nations, 1919.
9. The Charter of the United Nations : international agreement, 1945. 54 p.
10. Тункін Г. Організація Об'єднаних Націй: 1945–1965 рр. (міжнародно-правові проблеми). *Радянська держава і право*. 1965. С. 58–68.
11. The situation between Eritrea and Ethiopia adopted by the Security Council at its 4197th meeting, 2000. 3 p.
12. The situation in Angola adopted by the Security Council at its 3965th meeting, 1999. 2 p.
13. Статут Ради Європи : міжнародний договір від 05.05.1949 р. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*, 2006. № 5. Ст. 435.

14. Безкровна А. Виключення держави-члена зі складу Ради Європи: правові підстави та наслідки: дипломна робота. Київ, 2023. 59 с.
15. Situation in Greece. Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 1968. 2 p.
16. Consequences of the Russian Federation's aggression against Ukraine. Committee on Political Affairs and Democracy, 2022. 14 p.
17. Consequences of the Russian Federation's aggression against Ukraine. Parliamentary Assembly, 2022. 15 p.
18. Russian Foreign Ministry statement on initiating the process of withdrawing from the Council of Europe. Botschaft der Russischen Föderation in der Bundesrepublik Deutschland. *Permanent representation of the Russian Federation to the Council to Europe (This is archived version of the site dated March 15,2022)*: веб-сайт. URL: https://coe.mid.ru/en_GB/-/zaavlenie-mid-rossii-o-zapuske-procedury-vyhoda-iz-soveta-evropy (дата звернення : 05.09.2024).
19. Interpretation by the Fund. International Monetary Fund, 1968. 76 p.
20. Articles of Agreement of the International Monetary Fund: articles of agreement, 1945.
21. Articles of Agreement of the International bank for reconstruction and development : articles of agreement, 1944.
22. Андросова Т.В., Кот О.В., Козуб В.О. Міжнародні організації [Електронний ресурс]: навчальний посібник. Харків: ХДУ-ХТ, 2018. 235 с.
23. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 23.05.1969 р.
24. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Консолідована версія станом на 20.03.2010. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. Ст. 401.
25. Гоч Д. Застосування 7 статті Договору про Європейський Союз щодо Угорщини та Польщі в контексті процесу інтеграції країн східної Європи в Європейський Союз. Актуальні проблеми міжнародних відносин: Матеріали міжнар. науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчен. Київ, 2019. С. 60–64.
26. Council decision on the determination of a clear risk of a serious breach by the Republic of Poland of the rule of law: decision, 2024 № 52017PC0835.
27. The situation of the rule of law and democracy in Poland : resolution, 2017 № B8-0595/2017.
28. The situation in Hungary: resolution, 2019 № P8_TA(2018)0340.
29. Constitution of the world health organization: international agreement, 1946.
30. Гольденберг Т. Особливості припинення членства у Всесвітній організації охорони здоров'я. *European political and law discourse*. Т. 5, № 4. С. 81–85.
31. Status of collection of assessed contributions, including Member States in arrears in the payment of their contributions to an extent that would justify invoking Article 7 of the Constitution: report of the Programme, Budget and Administration Committee of the Executive Board to the Seventy-sixth World Health Assembly, 2023 № A76/44.